

latilibus, quam hæc ab aquatilibus distinguantur, et quod gravius est, unus dies ascribitur brutis et homini, cum multo magis in gradu distinguantur, ut supra etiam argumentabar. Ex ordine igitur, ac distinctione rerum factarum nulla ratio distinctionis dierum, aut veritatis narrationis eorum reddi potest, si revera in se distincti non fuerunt.

9. *Evertitur Cani defensio per sensum conditionatum in n. 2.* — Atque hinc evidenter evertitur veritatis defensio per sensum conditionatum a Cano excoxitatum. Nam licet ille sensus aliquando locum habeat, quando vel materia ipsa, vel circumstantia locutionis illum admittunt, ut in exemplis, quæ Cano inducit, probabile est: at in præsenti nullo modo potest accommodari. Nam illa conditionalis, si mundus cum successione dierum fieret, intra sex dies et tali ordine fieret, falsa est, quia disparata, et non necessaria, potuisset enim fieri vel pluribus, vel paucioribus diebus, vel alio ordine pro arbitrio facientis, cum res ipsa non magis hunc ordinem, vel numerum dierum, quam alium ex se postulent, ut ostensum est, et per se notum videtur: in quo ergo fundari potest veritas hujus conditionalis. Maxime cum conditionalis veritas aut connexionem aliquo modo necessariam inter antecedens, et consequens requirat, aut saltem certum eventum sub conditione futurum, quem oportet esse prævisum, ut vera sit locutio, quod in præsenti excoxitare, aut fingere valde frivolum est. Unde licet in prædictione prophetica aliquando habeat locum conditionalis assertio, historicæ narrationi nullo modo potest accommodari, quia conditio ipsa suspendit factum, et consequenter repugnat historiæ: ideoque nunquam in Scriptura invenietur absoluta assertio pro conditionata in historicæ narratione. Dicitur forte, quod et Cano indicasse fertur, narrationem illam non per solam conditionem, sed quasi per comparationem ad alium operantem esse intelligendam, ut sensus sit, quod si-alius a Deo illud opus fecisset, septem diebus ad illud perficiendum indiguisse. Sed hoc non solum voluntarium, sed etiam vanum est, quia sicut Deus nullo tempore indigebat, ita quilibet alias a Eo in quocumque dierum numero illud opus perficere non potuisset, et licet fingatur in aliquo potuisse, frustra fingitur sex diebus potius, quam sex millibus ad id perficiendum indiguisse. Ac denique etiam illo modo non salvatur veritas locutionis: quia etiam in vulgari sermone licet interdum dicamus aliquem uno die fecisse, quod alter vix

septem diebus faceret, nunquam tamen vere dicemus illum priorem septem diebus tale opus fecisse, si revera in uno die illud consummatum: Scriptura autem non tantum dicit Deum operatum esse, quod pro septem diebus sufficeret, sed simpliciter narrat, sex diebus operatum esse, et postea quievisse, ut allegatum est: tandem hinc facile rejicitur altera ratio sumpta ex sanctificatione diei sabbati. Quæ quidem est optima, et in Scriptura fundata supposita historiæ veritate: nam revera Deus per sex dies voluit mundum condere, et septimo vacare, ut homines instruerent tam moraliter, quam religiose ad vacandum Dei, eique septimum, et ultimum uniuscujusque hebdomadæ diem Deo consecrandum. At vero ablatio historiæ fundamento, valde frivola est causa illa ad reddendam metaphoræ rationem, tum quia vis rationis consistit in exemplo divino, non in figura sermonis; exemplum autem nullum est, si res non est ita facta, sicut narratur, tum etiam quia illa ratio solum declarat finem quemdam extrinsecum, propter quem ille idem dies sexies repetitus, senarius dierum simpliciter appellatus est; locutio autem non sumit veritatem a fine extrinsecum, sed ex conformitate ad rem dictam, quæ per illam rationem non explicatur, nam locutio falsa non fit vera ex eo solum, quod ad bonum finem referatur,

10. *Probatur secundo vera sententia specialiter contra Cajetanum.* — Sexto contra Cajetanum specialiter induci possunt omnia, quibus cap. 10, specialiter probavimus, mixta non fuisse facta simul, et in eodem momento cum terra et aqua, quia ex terra, et aqua facta sunt, ut Scriptura narrat, quoniam repugnat fieri ex aqua, et simul cum aqua, quia productio ex aqua supponit aquam, idemque est de productione ex terra, et de productione hominis ex limo terræ, ut ibi late diximus. Et ideo Concilium Lateranense expresse dixit humanam creaturam post alias fuisse compositam; unde recte dixit Theodoretus, lib. 5, divin. Decret., cap. de Materia: *Moysem aperte docuisse, quænam ex iis, quæ noverant, et quænam ex iis, quæ erant, fabricatus est opifex*, quod optime prosequitur, et concludit, *hominem fecisse partim ex his, quæ erant, quantum ad corpus, partim ex his, quæ non erant, quantum ad animam*. Isti autem variii modi fabricandi necessario inter se requirunt successionem. Quæ non minus efficaciter probatur ex eo quod terra aliquando fuit vacua et inanis, id est, carens fructibus et animalibus, et cooperta aquis, cum postea

apparuerit. Neque enim recte hæc exponuntur conditionaliter, aut quasi aptitudine, et quantum est ex se, quia hoc modo etiam nunc posset dici terra inanis et vacua, et cooperta aquis, utique quantum est ex se, et conditione naturali, vel nisi Deus aliter illam ornasset, vel disposuisset: at illa locutio nunc absolute dicta falsa esset: ergo etiam in primo die, vel instanti, si jam erat in illo discooperta et floribus vestita. Et optima ratio est sæpe tacta, quia Moyses non explicabat terræ naturam, ut dicaret, quid de se haberet, sed narrabat historiam et statum, in quo primum a Deo fuit condita, et in quo postea constituta est. Unde obiter satisfit vulgari interrogationi, cur Deus successiva fecerit, quæ potuit in momento simul producere, cuius rei varias rationes, in cap. 10, in fine, ex Patribus reddidimus. Quibus suppositis, nunc addimus duo notari posse, quæ successionem necessario postulabant: unum est tempus et motus, id est, dies ipsi, seu motus locales celorum, qui in illis sex primis diebus facti sunt, et intrinsece successionem includunt: aliud est productio ex corpore facto ex nihilo, nam illa duo non potuerunt esse sine successione discreta (ut sic dicam) unde supposito, quod Deus propter rationes supra tactas voluit quædam facere ex nihilo, alia ex rebus jam factis ex nihilo, necessario debuit cum aliqua successione operari.

11. *Probatur septimo specialiter contra Cajetanum.* — Conjectura quædam exploditur. — Tandem supposita successione in horum operum productione, facile confutatur Cani sententia ad unum diem coaretantis totam seriem rerum, et productionum in illis diebus factarum. Nam omnes difficultates, quæ in hac successione explicanda occurunt, non oriuntur ex parvitate, vel alterius operis executionem interpositi: sed in ordine tantum prioris, et posterioris, quomodo scilicet, potuerit prius esse celum sine luce, et postea fuerit illi addita lux, et postea firmamentum, quod etiam est celum, et quomodo fuerit lux ante solem, vel celum sine stellis, et similia, quæ non magis difficultia sunt, sive per diem, sive per horam prius, vel posterius facta dicantur: ergo si Canus admittit hanc successionem, et omnes difficultates devorat, frustra intra unum diem omnia concludit, novas et insuperabiles difficultates addendo, et planas Scripturæ, et historicas locutiones ad tropos, et insinuatos sensus verborum detorquendo. Dicitur fortasse non videri verisimile, tantam temporis moram inter singula opera interpositam fuisse, alioqui oporteret in

dit, *Et omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret*: non enim poterat germen, aut herba actu, et in se fieri, antequam esset: ut ergo denotetur, in illa die solum in potentia esse factum germen, additur, *antequam oriretur*. Quæ fuit expositio Augustini, lib. 5 Gen. ad litter., cap. 4, et lib. 6, a principio, et Gregorii, dicto lib. 32 Moral., cap. 10.

13. *Judicium de illa expositione.* — Hæc expositio sano modo intellecta veram continet doctrinam, quia omnia mixta sunt in elementis in potentia saltem ut in causa materiali, quomodo dixit Gregorius *quod creatura omnis simul per substantiam extitit, quamvis non simul per speciem processit*, quamvis non omnia sint prius facta in semine tanquam in proxima efficiente causa, ut circa opera tertii, quinti, et sexti diei explicabo. Et ex hac parte dicta expositio satisfacere posset argumento, quia ex verbis sic expositis nullo modo opinio Cajetani, aut Cani confirmatur. Imo etiam non videtur posse cum doctrina Augustini consistere, quia ipse in aliis locis supra citatis docet, omnia opera sex dierum simul in uno die successiōnē non habente fuisse facta: ergo etiam mixta facta tertio, quinto et sexto die, prout in illis facta narrantur, facta sunt primo die, et simul: at vero non narrantur facta in illis diebus in potentia, ut per se notum est: ergo non consonat illa expositio cum priori doctrina Augustini, et ideo dixi supra, videri Augustinum varie de mixtorum creatione fuisse locutum. Tandem addo illam expositionem non esse litteralem, nam revera in illis verbis capituli secundi recapitulat Moyses omnia quæ narraverat in primo capite, ut patet ex illis verbis, *istæ sunt generationes cœli et terræ*; nam pronomen *istæ* omnes productiones prius narratas designat, ut clarius explicaret, sub celo et terra comprehendere cætera addidit, *Et omne virgultum agri*, sub uno specifico opera alia insinuans.

14. *Non placet quid ex de Thoma allatum est in n. 12 de productione virgulorum in potentia.* — Non ergo illud addidit propter solum esse in potentia, tum quia hoc modo superflue adderetur: tum etiam quia non proprie dicitur fieri, aut creari in sua specie, quando solum in potentia fit. Neque subjuncta verba, *antequam oriretur in terra*, vel *priusquam germinaret*, idem significant, quod prius quam in se, et actu fierent, aut existerent, sed prius quam ordinario, et connaturali modo a terra, et ex terra fierent. Nam herba quæ primitus

facta est, non ex praecedenti semine, vel dispositione terræ, et actione cœli orta est, qui est proprius modus naturalis germinandi, aut oriendi ex terra, sed facta est immediate a Deo ut auctore naturæ, sicut primus etiam homo factus est sine semine. Qui modus productionis est quasi medius inter rigorosam creationem et generationem, et ideo nunc creatio, nunc generatio dicitur. Ad explicandum ergo, in illo die fuisse germen et herbam factam isto modo singulari, et primordiali, et non per propriam generationem, verba illa addita sunt. Quod evidenter alia statim subjecta declarant: *Non enim pluraliter Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram*: nam quia per has causas solet terra ordinario modo herbam proferre, et illæ causæ nondum tunc præcesserant, ideo per illam causarum naturalium carentiam optime declaratum est, modum illum germinandi ex pecuniarum naturalibus causis fuisse.

15. *Secundo et communis expositio prædicti loci Geneseos 2.* — Secunda ergo et communis expositio est, in illa recapitulatione capituli secundi particulam, *in die, qua creavit Deus*, non designare unum certum diem, sed indefinite sumi pro quoque die, in quo aliquod ex illis operibus factum sit: sive ille dies fuerit idem, sive diversus, sive unus, sive plures. Frequens enim est in Scriptura sacra, ut singulare pro plurali ponatur, et in modo loquendi satis usitatissima res diversis temporibus factæ brevitatis causa solent sub una singulari voce temporali comprehendi: ut si quis dicat, die nativitatis Christi, Virginis, aut Joannis Baptiste fit hoc vel illud, non significat, in uno, et eodem die id fieri, sed subintelligitur virtuallis repetitio, in die natalis Christi, in die nativitatis Virginis, etc. Sic ergo subintelligi potest in dictis verbis. Adde tamen, usitatum esse in Scriptura, ut dies pro indefinito tempore ponatur, ut Joan. 8: *Abraham exultavit, ut videret diem meum*, id est, tempus mei adventus. Et Isa. 49, et 2 Cor. 6: *Tempore accepto eraudie te et in die salutis audi te. Ecce nunc tempus acceptabile*, ecce nunc dies salutis, Deuter. 32: *Justa est dies perditionis, et adesse festinant tempora*. Ita ergo accipi debet, vel potest in citato loco, ut Beda, et alii voluerunt.

16. *Objectio ejusque dissolutio.* — Altera solutione. — Neque obstabit, si quis objiciat, inconveniens esse, in voce illa *dies* aequivocationem, aut metaphoram admittere, presertim in tam brevi contextu. Nam respondemus nullam esse

metaphoram, nec aequivocationem propriam, sed variū usum vocis intra propriam significationem ejus, qui usitatissimus est; nam *dies* de se non est vox singularis ad unum diem tantum significandum determinata: sed est vox communis et indifferens, quæ aliter sumitur, quando cum aliqua determinatione ponitur, ut dies unus, dies primus, secundus, aut septimus: aliter vero quando absolute et indefinite ponitur, et tunc ex circumstantiis, et materia sermonis potest nunc ad singularem diem, nunc ad indefinitum tempus, vel diem, vel etiam ad plures dies cum aliqua accommodata partitione significandos determinari. Et ita in toto cap. 1 et 2 Genesis; ubi sumitur pro singulari die, cum aliqua determinatione ponitur indefinite quocumque diem, et plures significat, ut cum dicitur in cap. 1: *Appellavit, que lucem diem, et infra: Fiant luminaria, et dividant diem, ac noctem*, et iterum: *Posuit Deus luminare majus, ut præcesset diei*, etc. In quibus omnibus locis pro quoque die indifferenter vox illa sumitur, quia proprietas ibi indicata in omnibus invenitur. Sic ergo in capite secundo prius est sermo de singulari die cum additione septimi diei. Postea vero cum generatim fit sermo de operibus illorum die-

rum, indefinitely dicitur: *In die quo fecit Dominus, etc.*, ut indicetur sermonem esse indefinitum de tempore illo, in quo factus, et formatus est mundus, vel de quocumque illorum dierum, in quibus Deus operatus est ante septimum diem. Nec mirum est, quod Moyses, cum summatis opera recapitulet, dies etiam, in quibus facta sunt, uno etiam die nomine comprehendant. Addo tandem duplice aliam significationem nomine diei in dicto capite primo Genesis indicari, scilicet, artificialis, qui ab ortu Solis usque ad ejus occasum durat, et naturalis, qui integra revolutione Solis conficitur. Prior enim significatio indicatur in illis verbis: *Appellavitque lucem diem, et ibi, Ut dividant diem, ac noctem, et ibi, Luminare majus, ut præcesset diei*. Altera vero ibi, *Factumque est vespero, et mane dies unus*. Nam quia tempus lucis et praesentiae Solis est pars præcipua integræ diei naturalis, ideo integer cursus Solis a præcipua parte dies appellatus est, vel certe quia Sol ubicumque adest, diem facit, et nox quasi per accidens ex absentia ejus sequitur. Et utraque significatio propria est, licet ex circumstantia litteræ sit determinanda: sic ergo de usu ejusdem vocis in aliis significationibus censendum est.

FINIS LIBRI PRIMI DE UNIVERSI CREATIONE.

